

Nice Zirvesi Sonrasında Avrupa Güvenlik Savunma Politikası ve Türkiye

Ülkü Demirdöğen*

Özet

Avrupa Birliği'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) Soğuk Savaş sonrası koşulların yarattığı yeni güvenlik ve savunma parametrelerine göre şekillenmektedir. NATO'nun bir bütün olarak yer almadığı ve Avrupa'nın güvenliğini ilgilendiren uluslararası krizlere, gerektiğinde NATO imkan ve yeteneklerinden de yararlanarak, yeni oluşturulacak bir Avrupa Acil Müdahale Gücü'nün (AMG) müdahale etmesi ve insani yardım, barışı koruma ve kurtarma operasyonları gibi kriz yönetimi tekniklerini uygulaması öngörülmektedir. Türkiye, olası kriz bölgelerine yakınlığı nedeniyle, ulusal çıkarları açısından ve bir NATO üyesi, AB adayı ülke olarak oluşturulacak olan AMG'ye askeri katkıda bulunmak ve AGSP'nin stratejik karar alma mekanizmaları içerisinde yer almak istemektedir. Türkiye'nin yürüttüğü kararlı diplomasi ve ABD ile İngiltere'nin aktif arabuluculuk çabaları sonucu varılan 'Ankara Mutabakatı' ile Türkiye'nin beklentileri büyük ölçüde karşılanmıştır.

Abstract

European Security and Defence Policy is being shaped by the new security and defence parameters of the post-Cold War conditions. Accordingly, an EU Rapid Reaction Force is being proposed to carry out crisis management functions, i.e. peace-keeping, humanitarian aid and rescue tasks by using NATO assets and capabilities when necessary and in crises where NATO is not engaged as a whole. Due to its regional proximity to probable international crises which would put national interests at stake and being a NATO member and an EU candidate country, Turkey has stated its willingness to contribute troops and military assets to this force as well as participating in the decision-making procedures related to ESDP. Turkey's expectations have been largely met by 'Ankara Consensus' as a result of the determined diplomacy led by Turkey and the active mediation efforts of USA and Great Britain.

Anahtar Kelimeler

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Türkiye

Giriş

Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ile adaylık müzakerelerine doğru ilerlerken hem ulusal güvenliğini doğrudan ilgilendiren, hem de üyelik sürecine giden yolda AB ile ilişkileri açısından önem taşıyan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ile yakından ilgilenmek durumundadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde yeniden şekillenmeye başlayan Avrupa güvenlik mimarisinde NATO ve AB gibi örgütler arasındaki ilişkiler de yeniden tanımlanmakta ve bu örgütlerin kendi içlerinde de güvenlik/savunma alanlarındaki işlevleri konusunda önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Türkiye NATO üyesi, AB adayı bir ülke olarak ve jeo-politik öneminin bilinciyle AGSP'nin karar alma mekanizmalarına dahil olabilmek için kararlı bir diplomatik mücadele vermektedir. Bu makale-

* Department of International Relations, İstanbul Kültür University 34191 Şirinevler / İstanbul

de sırasıyla AGSP'nin kısa tarihçesi , bu oluşum içerisinde AB üyesi olmayan ülkelere (Türkiye gibi) ilişkin düzenlemeler ve Türkiye- AGSP ilişkisi incelenecektir.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi

Soğuk Savaş dönemi boyunca Avrupa Birliği (o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu) içerisinde özerk bir güvenlik ve savunma politikası geliştirilmesi konusunda tam bir oydaşma sağlanamamıştır. 1990'lı yıllara gelene dek sınırlı birkaç girişim yer almış, çabalar daha çok ortak bir dış politika üzerinde yoğunlaşmıştır. Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın öncülleri olarak gösterebileceğimiz girişimler arasında 1950'li yıllara dayanan "Avrupa Savunma Topluluğu Projesi"(1950-54) ve "Fouchet Planı"(1961-62) bulunmaktadır. Bu girişimler sonuçsuz kalmış; 1970'de başlayan Avrupa Siyasal İşbirliği projesinde ortak bir dış politika arayışı öncelik kazanmış ve güvenlik konusu çok sınırlı olarak ele alınmıştır. 1986'da imzalanan Tek Avrupa Senedi de ortak bir dış politika oluşturma konusunda işbirliğini destekleyen hükümlerin ötesine geçememiştir. AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'na kavuşması Kasım 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile mümkün olmuştur; Haziran 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile bu politika biraz daha geliştirilmiştir[1].

Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın bir alt boyutu olan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) gelişimi Soğuk Savaş sonrası koşulların yarattığı yeni ortama göre şekillenmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte ABD'nin Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasında Avrupalı müttefiklerin katkısının artması ve yükün eşit paylaşımı konusundaki baskıları artmıştır[2]. Bunun yanısıra 1990'ların ortalarında Yugoslavya krizinde yaşananlar, özerk bir AGSP'nin oluşumunda hızlandırıcı etki yaratmıştır. Bosna ve Kosova operasyonları, ABD'nin liderliği ve yardımı olmaksızın Avrupalıların başarılı bir askeri müdahale yapmakta ne kadar yetersiz kaldıklarını sergiliyordu. Bu operasyonlardan alınan dersler ışığında İngiltere ilk kez Avrupa güvenliği ve savunmasına ilişkin işbirliği anlayışında tutumunu değiştirdiğini kamuoyuna açıklıyordu ; İngiltere Başbakanı Tony Blair'e göre Avrupa'nın Bosna ve Kosova politikaları "kabul edilemez, güçsüz ve bulanık politikaları"[3]. 3-4 Aralık 1998'de St. Malo'da yeralan İngiltere ile Fransa arasındaki zirvede AB'nin uluslararası krizlere müdahale edebilecek özerk bir askeri hareket kapasitesi geliştirmesi; NATO'nun bir bütün olarak devreye girmediği krizlerde tek başına hareket edebilmesi için uygun askeri yapıya ve yeni karar alma mekanizmalarına kavuşturulması kararlaştırılıyordu[4].

St. Malo toplantısı bir dönüm noktası olmuştur. Bu toplantıyı izleyen dört AB Zirvesi de – Köln, Helsinki, Feira ve Nice Zirveleri – AGSP'nin özerkleşmesinde önemli kilometre taşlarını oluşturdu. Kosova Krizi'nin yoğun olarak yaşandığı 1999 yılı AGSP çalışmalarının da hız kazandığı bir yıl olmuştur. Haziran 1999 Köln Zirvesi, yeni oluşmakta olan AGSP'nin kurumsal çerçevesini çizerken Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'ndan sorumlu olacak bir Başkan (Yüksek Temsilci) atamıştır; bu göreve NATO Genel Sekreteri J. Solana getirilmiştir[5]. Aynı yılın Aralık ayında yeralan Helsinki Zirvesi, AGSP'nin kurumsal mekanizmalarının işleyişini daha ayrıntılı olarak belirlemiştir. Bu zirvede amaçlanan AB'nin kendi başına karar alabilmesi ve NATO katılımı olmadan da uluslararası krizlere müdahale edebilecek gücü oluşturmasıydı. Türkiye'nin aday ülke ilan edildiği Helsinki Zirvesi'nde, en geç 2003 yılına kadar 60.000 as-

kerden oluşan ve görev alanında asgari bir yıl kalabilecek bir Avrupa Acil Müdahale Gücü kurulması karara bağlandı[6]. Haziran 2000 Feira Zirvesi'nde, AB üyesi olmayan NATO üyesi ülkelerin bu operasyonlardaki rolleri ve AB ile NATO arasındaki danışma / işbirliği süreçleri düzenlenmiştir[7]. Nice Zirvesi'nde ise (7-9 Aralık 2000), üzerinde iki yıldır çalışılmakta olan AGSP'nin tüm kurumsal yapılanması tamamlanmıştır[8].

Avrupa Birliği bu yeni kurumsal yapılanma ile Petersberg görevleri olarak adlandırılan barışı koruma, insani yardım, kurtarma operasyonları ve kriz bölgelerine yönelik acil müdahaleleri gerçekleştirebilecek karar alma ve yürütme organlarına kavuşmuş oluyordu[9]. Soğuk Savaş sonrası güvenlik politikalarının belirlenmesinde, giderek askeri olmayan unsurların da önem kazandığı bir ortamda, Petersberg misyonlarının AB'nin güvenlik ve savunma politikasının merkezine yerleşmesi kaçınılmazdır[10].

AB'nin gelecekte müdahale edeceği krizlerin çoğu potansiyel olarak Türkiye'nin yakın çevresindeki bölgelerde yeracaktır; bu nedenle, Türkiye bu operasyonlarla ilgili karar alma süreçlerine katılmak ve söz sahibi olmak konusunda karardır. Bir NATO üyesi olarak Türkiye'nin tutumu AGSP'yi özellikle NATO ile işbirliği açısından etkilemektedir. Türkiye'nin görüşlerini anlayabilmek için AGSP içerisinde AB'ye üye olmayan NATO üyelerine biçilen rolü incelemek gerekmektedir.

AB Üyesi Olmayan Ülkelerle İlişkin Düzenlemeler

Nice Zirvesi sonuçlarına göre Türkiye gibi NATO'ya üye ancak henüz AB üyesi olmamış altı ülke için (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İzlanda, Norveç, Polonya ve Türkiye; bu ülkeler "altılar" olarak da anılmaktadır) ve NATO'ya üye olmayan diğer AB aday ülkeler için (Bulgaristan, Kıbrıs, Estonya, Latvia, Litvanya, Malta, Romanya, Slovakya ve Slovenya; "dokuzlar") bazı düzenlemeler getirilmiştir. Bu iki grup ülke toplu olarak AB aday "onbeşler" olarak da anılmaktadırlar. Aday ülkelere ilişkin düzenlemeler krizlerin yer almadığı normal dönemler ve kriz dönemlerini içermek üzere iki aşamalı olarak ele alınmıştır.

Nice Zirvesi Başkanlık Raporu'nda AGSP'nin açık bir proje olduğu ve AB'nin aday ülkelerden askeri katkı kabul etmeye hazır olduğu belirtilmektedir. Ancak bu açıklığın AB'nin karar alma özerkliğine saygılı bir açıklık olduğu da vurgulanmaktadır[11]. Aday ülkelerle düzenli olarak yapılacak görüş alışverişleri, danışma toplantıları ile ilişkiler geliştirilecektir. Krizlerin yer almadığı normal koşullar altında AB ile "onbeşler" arasında her başkanlık döneminde en az iki toplantı yapılacaktır (AB+15 formatında). Yine her başkanlık döneminde en az iki kez de yalnızca "altılar" ile toplanılacaktır (AB+6 formatında). Ayrıca her başkanlık döneminde hem "onbeşleri", hem de "altıları" içeren bakanlar düzeyinde bir toplantı yer alacaktır.

Herhangi bir kriz çıktığında aday ülkelerle diyalog ve danışma bütün düzeylerde yoğunlaşarak artacaktır. Operasyon başlamadan önceki aşamada siyasal-askeri uzmanlar düzeyinde yapılacak görüşmelerde potansiyel olarak bu operasyona katkıda bulunabilecek olan ülkelerin AB'nin niyetlerinden, özellikle askeri seçeneklerden haberdar olmaları amaçlanacaktır. Eğer AB başlatacağı operasyonda NATO'nun imkan ve yeteneklerinden yararlanmayı düşünüyorsa o zaman "NATO üyesi olan aday ülkelerin (altıların) görüşlerinin alınmasına özel bir önem atfedilecektir"[12].

AB Konseyi bir askeri müdahale yapmaya karar vermişse, operasyon planları bu operasyona ilkesel olarak katılma niyetinde olduğunu bildirmiş NATO üyesi ve diğer

aday ülkelere sunularak bu ülkelerin katkılarının türü ve miktarı belirlenmeye çalışılacaktır. Operasyon konsepti resmi olarak Konsey tarafından onayladıktan sonra katkıda bulunabileceğini bildirmiş olan ülkeler Helsinki’de varılan ilkeler doğrultusunda operasyona katılmaya davet edileceklerdir. Bu katılım şu şekilde gerçekleşecektir:

"- NATO üyesi olan aday ülkeler NATO imkan ve yeteneklerinin kullanıldığı bir operasyona eğer dilerlerse doğrudan katılabileceklerdir. Bu ülkelerin NATO imkanlarının kullanılmadığı bir operasyona katılımları ise ancak AB Konseyi’nin daveti üzerine mümkün olabilecektir.

-AB adayı diğer ülkelerin bu operasyonlara katılabilmeleri yine Konsey’in davetiyle gerçekleşebilecektir"[13].

NATO imkan ve yeteneklerinden yararlanan AB operasyonlarının planlanması da NATO tarafından yürütülecektir ve örgütün prosedürlerine göre AB üyesi olmayan üyeler bu planlamaya katılacaklardır. Davet edildikleri takdirde katılabildikleri özerk AB operasyonlarında ise aday ülkeler, operasyonel planlamalardan gönderdikleri askeri temsilcilere verilen bilgiler ölçüsünde bilgi sahibi olabileceklerdir.

Operasyona dahil olacak ülkelerin katkıları onaylandıktan sonra operasyon resmi olarak başlatılabilecek ve "Katkıda (askeri) Bulunanlar Komitesi" oluşturulacaktır. Bu komite operasyonun günlük bazda yürütülmesinde anahtar rol oynayacaktır. Siyasal ve Güvenlik Komitesi’nin [14] aldığı önlemler ve çizdiği çerçeve dahilinde bu Komite operasyonun kriz bölgesinde günlük yönetimi sırasında karşılaşılan sorunların tartışıldığı başlıca forum olacaktır. Siyasal ve Güvenlik Komitesi, operasyonun siyasal kontrolü ve stratejik yönetiminden sorumlu organ olarak, Katkıda Bulunanlar Komitesi’nin görüşlerini dikkate alacaktır. Önemli ölçüde askeri güç katkısında bulunan aday ülkelerin, operasyonların günlük yönetiminde haklar ve yükümlülükler bakımından, aynı operasyona katılan AB üyeleriyle eşit tutulacakları ifade edilmektedir.

Türkiye gibi henüz AB üyesi olmayan NATO üyesi ülkelerin (altılar) ve diğer AB’ye aday ülkelerin AGSP çerçevesine nasıl oturtulacakları Nice Zirvesi ve öncesinde Fransız dönem başkanlığını oldukça yoğun olarak uğraştırmıştır. Bütün bu düzenlemeler sonucu ortaya çıkan durum Türkiye’nin (ve AB üyesi olmayan diğer NATO üyelerinin) AGSP’nin karar mekanizmalarından dışlanmasıdır. AB’nin yönetiminde gerçekleşecek operasyonlarda önemli askeri katkılarda bulunsalar dahi henüz AB üyesi olmayan aday ülkelerin karar alma aşamalarında yer almayacakları, ancak kriz bölgesinde operasyonların günlük yönetimi çerçevesinde görüşlerine başvurulabileceği anlaşılmaktadır. Bütün bu düzenlemelerin sonucunda, Türkiye BAB ortak üyesi olarak elde etmiş olduğu hakların gerisinde bir konuma itilmiş olmaktadır.

Türkiye ve AGSP

Türkiye’nin AGSP içerisindeki yerinin ne olacağı potansiyel çatışma/kriz merkezlerine yakınlığı nedeniyle önem kazanmaktadır. Bu nedenle Türkiye, Nice Zirvesi sonuçlarına göre AGSP’nin siyasal – stratejik karar alma mekanizmalarının dışında bırakılmasına diğer aday ülkelere oranla daha çok tepki duymuş ve ülke çıkarlarına verebileceği zararlar nedeniyle karşı çıkmıştır. Bu nedenle AB’nin NATO imkan ve yeteneklerine (özellikle askeri planlama alanında) güvenli erişimini kapsayan anlaşmayı diğer onsekiz ülke imzaladığı halde Türkiye bir yıl süreyle (Aralık 2000- Aralık 2001) veto etmiştir. Türkiye’nin 2001 yılı boyunca bu konuda verdiği mücadeleyi incelemeyen önce biraz daha ge-

riye giderek AGSP'nin öncülü sayılabilecek Batı Avrupa Birliği (BAB) ortak üyesi olarak elde ettiği kazanımları irdelemek doğru olacaktır.

Türkiye 1992 yılında BAB'a ortak üye olarak kabul edilmişti ve örgütün askeri katkıda bulunduğu operasyonlarda karar alma mekanizmasında söz sahibiydi. BAB'ın operasyonel faaliyetleri Kasım 2000'de Marsilya'da yeralan Bakanlar Kurulu toplantısı kararlarıyla askıya alınmış; AB Nice Zirvesi'nde bu faaliyetlerin yürütülmesi sorumluluğu tümüyle AB'ye devredilmiştir[15]. Bundan böyle BAB, Parlamenter Asamblesi'ne dahil yirmisekiz ülkenin güvenlik ve savunma konularında fikir alışverişi yapacağı bir forum statüsüne indirgenmiş oluyordu.

Oysa BAB, NATO ile AB arasında bir köprü işlevi üstlenebilirdi. NATO'nun 1994'de Brüksel Bildirisi ile kabul ettiği "Birleşik Ortak Görev Güçleri" kavramı BAB'ın NATO'nun imkan ve yeteneklerinden yararlanabilmesini amaçlıyordu. Yine NATO'nun 1996 Bakanlar Kurulu kararlarında örgüt içerisinde Avrupalı müttefiklerin İttifak'ın misyon ve faaliyetlerine daha aktif katılabilmelerini sağlayacak "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği" girişimini güçlendirecek başlıca araç olarak BAB görülüyordu[16].

Ancak ne yazık ki, bu iki girişim de BAB'dan beklenen güçlü performansın gerçekleşmesine yetmemiştir. Birleşmiş Milletler'in Sırbistan'a yönelik yaptırım kararları uyarınca NATO ile birlikte katıldığı Adriyatik Denizi'ndeki abluka dışında BAB, Avrupa güvenliğinin sağlanmasında önemli bir varlık gösterememiştir[17]. BAB'ın yetersiz kalmasında önemli bir etken de AB üyesi ülkelerin savunma için yaptıkları harcamanın özellikle ABD ile karşılaştırıldığında çok düşük kalmasıydı. 1994-1995 yıllarını kapsayan bir değerlendirmede, AB üyesi ülkelerin tümünün savunma harcamaları toplamı ABD'nin savunma harcamasının yaklaşık yarısı kadardır[18].

BAB'ın askeri faaliyetlerinin AB'ye devredilmesi, Türkiye gibi ortak üyelerin karar alma mekanizmalarında söz sahibi olmalarının son bulması açısından önem arz etmektedir. Ortak üyelere BAB'ın gerçekleştireceği tüm Petersberg görevlerinde 'tam katılım' hakkının verildiği Berlin (1997 Temmuz) ve Erfurt (1997 Kasım) [19] kararlarıyla karşılaştırıldığında AGSP'de Nice Zirvesi'nde gelinen noktanın Türkiye için kazanılmış hakların elinden alınması anlamına geldiği söylenebilir.

Ayrıca, Türkiye NATO'nun 1999 Washington Zirve'sinde BAB'a ortak üye ancak AB üyesi olmayan ülkelerin AB tarafından yürütülecek operasyonlara tam katılımlarının sağlanması konusunda aldığı güvencelerden çok uzak bir konuma düşmüştür[20]. Gerçi Türkiye NATO üyesi olarak da haklara sahiptir:Yine aynı NATO Zirvesi'nde kabul edilen "Stratejik Konsept"e göre İttifak'ın Türkiye gibi Avrupa'daki üyelerinin NATO'nun katılmadığı fakat imkan ve yeteneklerinden faydalanılarak yapılacak tüm operasyonlarda oybirliği ilkesi uyarınca tam söz hakkı bulunmaktadır [21]. Türkiye bu Zirve'de teyid edilen 'tam katılım', 'tam söz hakkı' güvenceleri ve Avrupa Acil Müdahale Gücü'ne vermeyi taahhüt ettiği 4-5,000 askerden oluşan önemli katkısı [22] dolayısıyla AB operasyonlarının karar alma sürecine dahil olmayı (BAB'da olduğu gibi) talep etmektedir.

AB, tek başına girişeceği operasyonlarda planlama, istihbarat ve yüksek teknoloji alanlarında NATO'nun imkan ve yeteneklerinden yararlanmak durumunda kalabilecektir. NATO imkanlarından otomatik olarak yararlanılarak yapılacak AB operasyonlarının karar mekanizması içinde yer almadıkları halde, AB üyesi olmayan NATO üyeleri, bu operasyonlara lojistik-askeri destek vermek zorunda kalabileceklerdir. Ancak, AB'nin

NATO imkan ve yeteneklerinden "otomatik olarak" yararlanması için tüm İttifak üyelerinin onayı gerekmektedir. Türkiye'nin elindeki en büyük koz bu onayı reddetmek olmuştur. Türkiye, AGSP karar mekanizmaları içerisinde yer alma konusundaki kararlılığını en yetkili ağızlardan ifade etmiştir. Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kıvrıkoğlu Türkiye'nin tavrından ödün vermeyeceğini; hem NATO'nun olanak ve yeteneklerini kullanıp, hem de Türkiye'yi karar mekanizmasına sokmamanın kabul edilemeyeceğini kesin bir dille belirtmiştir. Orgeneral Kıvrıkoğlu, Türkiye'nin bu konudaki kararlılığını şu sözlerle ifade etmiştir:

"NATO'nun dünyada sorunlu bölge, çatışma çıkması muhtemel bölge olarak tanımladığı onaltı yer vardır ve bunların onüçü Türkiye'nin çevresindedir. Ben her zaman bu konuyu Avrupalılarla tartışıyorum. Geçenlerde gelen İngiliz heyetine de söyledim. Şimdi diyelim ki, çıkarlarınız Kafkaslar'da düğümlendi. O zaman, dedim, bizden yardım istemeyecek misiniz? Avrupa o zaman hangi yüzle Türkiye'den yardım isteyecek? Ben böyle söyleyince onlar, biz de onu ABD üzerinden aşarız. Yani ABD üzerinden sizi ikna ederiz, demek istiyorlar. Oysa Türkiye'nin Avrupa'nın yeni güvenlik mimarisinin içinde olması gerekir" [23].

Türkiye'nin kararlı tutumu 2001 yılı boyunca yapılan tüm görüşmelerde dile getirilmiştir. Budapeşte'de Mayıs 2001'de yeralan NATO (Dışişleri) Konseyi toplantısında Dışişleri Bakanı İsmail Cem Türkiye'nin, kullanımına makul ölçüde katılmadıkça ortak olduğu NATO imkan ve yeteneklerinin ittifak dışına tahsis edilmesine izin vermeyeceğini söylemiştir; Bakan'a göre:

"Türkiye, ne AB'nin karar alma özerkliğine, ne de Birliğin güvenli erişim talebine yeni şartlar ve itirazlar getirmektedir. Türkiye'nin müttefiklerinden esasen istediği Washington Zirvesi'nde aldıkları kararlara uymalarıdır. Bu konuda çözümün NATO içinde bulunması gerekmektedir"[24].

AB ülkelerinin Türkiye'nin bu konudaki kararlılığı karşısındaki tepkileri farklı olmuştur. İngiltere ve Hollanda, Ankara'nın kaygılarını ve önerilerini AB'ye iletmek için arabuluculuk görevini üstlenmişler ancak bu girişimler başlarda pek sonuç vermemiştir. Fransa, Almanya ve Yunanistan Türkiye'nin vetosu nedeniyle NATO-AB işbirliğinde yaşanan tıkanmanın sorumlusu olarak Türkiye'yi göstermişlerdir. "Fransa, Ankara'nın taviz vermeyen tutumu devam ettiği takdirde Türkiye'nin AB'ye adaylık sürecinin tehdit altında olduğunu ima ediyor; Almanya, Türkiye olmadan da yollarına devam edebileceklerini bildiriyor; Yunanistan da eğer Türkiye engeli aşılmazsa, AB'nin kendi başına NATO'dan bağımsız bir oluşuma gideceğinin altını çiziyordu" [25].

Türkiye ile AB arasındaki anlaşmazlığın çözülmesi için ABD de arabulucu olarak devreye girmiştir. Türkiye, İngiltere ve ABD'den uzmanlar arasında görüşmeler 2001 Ekim ve Kasım aylarında yoğunlaşmıştır. Bu temaslar sonucunda AB Acil Müdahale Gücü'nün NATO imkanlarından yararlanması için Türkiye'nin öne sürdüğü şartlardan dördü üzerinde uzlaşma sağlanmıştır; bunlar "AB tatbikatlarına katılım, Türkiye'nin de bulunacağı Katılımcılar Komitesi'nin rolünün güçlendirilmesi, AB askeri karargahındaki NATO üyelerinin temsiliyet ve irtibat düzeyinin artırılması, AB'nin hazırlayacağı planlarda yoğunlaştırılmış konsültasyon" olarak özetlenebilir[26].

Kasım 2001 itibariyle, Türkiye'nin ısrarla savunduğu ve üzerinde uzlaşma sağlanamayan iki şart ise şunlardır: "AGSP çerçevesindeki yeteneklerin müttefikler arasındaki

(NATO) sorunlar için kullanılmaması güvencesinin verilmesi; NATO imkan ve kabiliyetlerinden faydalanılmayarak icra edilecek ve Türkiye'nin yakın coğrafyası ile güvenlik çıkarlarını doğrudan etkileyecek AB operasyonlarına Türkiye'nin katılımının sağlanması"[27].

ABD ve İngiltere'nin yoğun diplomatik çabalarıyla Ankara'da yapılan toplantıların sonunda, Türkiye ile AB arasında, 2 Aralık 2001'de "Ankara Mutabakatı" adıyla anılan uzlaşma sağlanmış oldu [28]. Laeken Zirvesi öncesinde varılan bu mutabakat ile Türkiye'nin beklentileri büyük ölçüde karşılanmıştır. Bunların başında, kurulacak Avrupa Acil Müdahale Gücü'nün iki NATO müttefiki arasındaki anlaşmazlıklara karışmayacağı gelmektedir; bu madde ile Türkiye'nin Yunanistan'la olan sorunları (Kıbrıs ve Ege gibi) Acil Müdahale Gücü'nün görev alanı dışında tutulmaktadır. Kurulacak Acil Müdahale Gücü, Türkiye'nin yakın çevresinde operasyon düzenlediği takdirde, Türkiye bu operasyonun karar mekanizmasında yer alacaktır. Böylece Türkiye'ye bölgesinde yer alacak operasyonlarda söz hakkı tanınmış olmaktadır. Acil Müdahale Gücü NATO'nun imkan ve yeteneklerinin tümünden otomatikman yararlanamayacaktır; bu bağlamda NATO'nun imkan ve yetenekleri stratejik olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılacaktır. Stratejik olmayan imkan ve yeteneklerden otomatik olarak yararlanabilirken, stratejik olanlar için NATO'da oylama yapılacaktır.

Bu maddelerin çoğunda Türkiye'nin istediği doğrultuda sonuçlar alınmıştır; buna karşılık Türkiye de "en önemli şart olarak öne sürdüğü" Acil Müdahale Gücü'nün tüm karar mekanizmalarında yer alma isteğinden vazgeçmiş olmaktadır. Ayrıca, Türkiye NATO imkan ve yeteneklerinin tümü için NATO'da oylama istiyordu, son düzenlemeyle bu tutumundan da ödün vermiş olmaktadır[29].

Ankara Mutabakatı ile aylar süren tıkanıklık aşılmıştır. Başbakan Bülent Ecevit 3 Aralık 2001'de verdiği demeçte "Haklı beklentilerimiz büyük ölçüde karşılanmıştır" açıklamasıyla gelinen aşamadan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir[30]. Ancak, Türkiye ile varılan AGSP uzlaşmasına bir tek AB üyesi Yunanistan muhalefet etmektedir. Ankara Mutabakatı'nın hemen ardından yer alan AB Laeken Zirvesi'nde başlayan Yunanistan'ı ikna etme çabaları hala devam etmektedir. Yunanistan'ın bu konuda sergilediği uzlaşmaz tutum, AB-NATO kurumsal işbirliğinin yaşama geçmesini engellemekte ve Ankara'nın AGSP konusunda gösterdiği temkinli yaklaşımda ne kadar haklı olduğunu ispatlamaktadır.

Sonuç

Türkiye bir NATO üyesi ve AB adayı ülke olarak ulusal çıkarları ve güvenliği açısından önem taşıyan AGSP sürecine dahil olabilmek için uzun bir diplomatik mücadele vermiştir. Bu müzakerelerde NATO adına ABD, AB adına da İngiltere arabuluculuk işlevini üstlenmişlerdir. Her diplomatik müzakerede olduğu gibi bu görüşmelerde de belli noktalarda esneklik gerekmiştir ve Türkiye bu esnekliği göstererek istediği güvenceleri elde etmiştir. NATO-AB işbirliği sürecinde şu anda tek engel 'Ankara Mutabakatı'na itirazları olan Yunanistan'dır. Kanımca, Türkiye'nin AGSP karar mekanizmalarında yer alabilmek konusunda sergilediği istikrarlı tutum, ulusal çıkarları korumadaki kararlılığı kadar, bir AB adayı ülke olarak işbirliğine ne kadar açık olduğunu göstermesi bakımından da önemli bir diplomatik başarı olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

- [1] <http://europa.eu.int/eur-lex/treaties/dat/eu-cons-treaty>. Amsterdam Antlaşması'nın 14. maddesi Maastricht Antlaşması'nın J.4 maddesinin geliştirilmiş şeklidir; Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın kapsamına güvenliği ilgilendiren ortak eylemlerin dahil olduğunu belirtmektedir.
- [2] Hulsman, J.C., (2000), "The Guns of Brussels", *Policy Review* (Jun/Jul 2000), 101, 35-50.
- [3] van Ham, P., (2000), "Europe's New Defense Ambitions: Implications for NATO, the US and Russia", <http://www.marshall-center.org>.
- [4] Howorth, J., (2000), "European Integration and Defense: the Ultimate Challenge", <http://www.weu.int/institute/chailloit/chaillot/43c.html>.
- [5] Presidency Conclusions, Cologne European Council (3-4 June 1999), <http://www.europa.eu.int> . NATO Genel Sekreteri J. Solana Ekim 1999'da bu görevinden istifa ederek AB Genel Sekreteri ve Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'ndan sorumlu Yüksek Temsilci olarak göreve başlamıştır; bkz. Solana, J.,(1999),"Letter from the Secretary General", *NATO Review* ,47(3), 3.
- [6] Presidency Conclusions, Helsinki European Council (10-11 December 1999), <http://www.europa.eu.int> . Acil Müdahale Gücü'nün görev tanımı BAB'ın 1992'de kabul ettiği Petersberg görevleri ile sınırlandırılmış olduğu için, daimi silah altında tutulması yerine, gerektiğinde toplanması uygun görülmüştür.
- [7] Presidency Conclusions, Feira European Council (19-20 June 2000), <http://www.europa.eu.int>.
- [8] Presidency Conclusions, Nice European Council (4 December 2000), <http://www.europa.eu.int>.
- [9] Petersberg Görevleri Batı Avrupa Birliği'nin 19 Haziran 1992 tarihinde Almanya'nın Petersberg kentinde yapılan Bakanlar Konseyi toplantısında alınan kararlara göre oluşturulmuştur.
- [10] Ortak savunmaya yönelik faaliyetler Washington Antlaşması'nın 5. Maddesi ve Brüksel Antlaşması'nın 5. Maddesi ile NATO'nun görev kapsamında olmaya devam edecektir.
- [11] Presidency Conclusions, Nice European Council(4 December 2000), "Presidency Report on the European Security and Defence Policy", Section III, <http://www.europa.eu.int>.
- [12] Ibid.
- [13] Ibid.
- [14] Nice Zirvesi'nde AGSP ile ilgili üç yeni birim oluşturulmuştur: "Siyasal ve Güvenlik Komitesi", "Askeri Komite" ve "AB Genel Kurmayı". Bunlardan Siyasal ve Güvenlik Komitesi, Helsinki Zirvesi'nde kabul edilen AGSP kurumlarının Yüksek Temsilcilik'ten sonra en önemli organıdır. AGSP'nin yürütülmesinden bir Yüksek Temsilci sorumlu olacaktır. Siyasal ve Güvenlik Komitesi büyükelçi düzeyindeki kıdemli görevlilerden oluşan bir kuruldur; dış politika tercihlerinin belirlenmesi , kriz yönetimi ve erken planlama işlevlerini yerine getirmekle yükümlüdür. Nice Zirvesi'nde Siyasal ve Güvenlik Komitesi AB'nin güvenlik ve savunmadan sorumlu en merkezi organı konumuna getirilmiştir.
- [15] Marsejle Declaration, WEU Ministerial Council (13 November 2000), <http://www.weu.int>.
- [16] Schmidt,P.,(2000), "ESDI:Separable but not Separate?", *NATO Review*, 48 (Spring/Summer 2000),12. Ayrıca bkz.Orhun,Ö.,(2000), "European Security and Defence Identity-Common European Security and Defence Policy: A Turkish Perspective", *Perceptions*, 5(3), 118.
- [17] Demirdöğen, Ü., (1995), "Eski-Yugoslavya'da Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü (UNPROFOR) (1992-1994)", *Dış Politika*, 6 (2),31.
- [18] de Nooy, G., (1995), "Capabilities", *Towards a Common Defence Policy*, Martin L., Roper J. (eds.) The Institute for Security Studies of WEU, Paris, 48-49.
- [19] Declaration of the WEU on the Role of the WEU and Its Relations with the EU and with the Atlantic Alliance, WEU Ministerial Council, 22 July 1997, <http://www.weu.int>.
- [20] Washington Summit Communique, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the NAC in Washington D.C., (April 23-24, 1999), *NATO Review*, 47(2),D 2-6.
- [21] The Alliance's Strategic Concept, approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the NAC in Washington D.C., (April 23-24, 1999), *NATO Review*, 47(2), D7-13.
- [22] Kasım 2000'de yeralan Yetenek ve İmkanları Geliştirme Konferansı'nda Savunma Bakanı Çakmakçoğlu, Türkiye'nin Avrupa Acil Müdahale Gücü'ne katkısının 4,000-5,000 asker, 36 F-16 savaş uçağı, iki nakliye uçağı ve küçük bir filo gemiden oluşacağını bildiriyordu; bkz. Gordon, M., "Turkey Offers Troops for New European Force, with a Proviso", *The New York Times*, 22 November 2000.
- [23] Bila, F., "Orgeneral Kıvrıkoğlu'dan Öneri ve Uyarılar", *Milliyet*, 31 Ekim 2001.
- [24] Ergan, U., "Avrupa'ya Çifte Uyarı", *Hürriyet*, 30 Mayıs 2001.
- [25] Sonumut,G., "AGSK Konusunda Baskılar Artıyor", www.ntvmsnbc.com/news/85247.asp.
- [26] Lüle,Z., "AGSP İki Pürüze Kaldı", *Hürriyet*, 21 Kasım 2001.
- [27] Ibid.
- [28] Sengupta, S., "Turkey Reports Agreement on European Force", *The New York Times*, 3 December 2001. Bu mutabakat resmi belge olarak yayınlanmadığı için basın açıklamasında yer aldığı ölçüde bilgi edinmek mümkün olmuştur. Mutabakatın ana hatları için bkz. Schake, K.(2002) "Constructive Duplication: Reducing EU Reliance on US Military Assets", Center for European Reform, Working Paper, 9.
- [29] Ibid.
- [30] Black, I., "EU's Rapid Reaction Force Gets Go Ahead from Turkey", *The Guardian*, 3 December 2001.